

Valentin Naumescu
(coordonator)

Criza Uniunii Europene și ordinea globală în era Trump

*Un proiect al Grupului de Reflecție
Politică și Analiză Internațională
Citadel,
Facultatea de Studii Europene,
Universitatea „Babeș-Bolyai”
Cluj-Napoca*

Bogdan AURESCU
Radu CARP
Delia CHILOM
Georgiana CICEO
Șerban CIOCULESCU
Daniel DĂIANU
Gabriel GHERASIM
Armand GOȘU
Iulia JOJA
Marius JUCAN
Hans KLEMM
Octavian MANEA
Mircea MANIU
Sergiu MIȘCOIU
Raluca MOLDOVAN
Valentin NAUMESCU
Nicolae PĂUN
Rareș PĂTEANU
Laurențiu PETRILA
Ovidiu VAIDA
Vlad ZUBAC

TREI

Cuprins

Notă introductivă. Despre Grupul Citadel și reflecțiile asupra crizei	7
1. Criza ca amenințare a securității: Europa și vecinătățile	13
1.1. O criză a încrederii și securității?	14
<i>Criza Uniunii Europene și noua ordine globală.</i>	
<i>Șapte perspective</i> (Valentin Naumescu)	15
<i>Despre cooperarea navală a aliaților NATO</i>	
<i>la Marea Neagră</i> (Hans Klemm)	60
<i>Provocări actuale de securitate în spațiul euroatlantic</i>	
(Bogdan Aureescu)	67
<i>Summitul NATO de la Varșovia: un pas înainte în descurajarea</i>	
<i>militară a Rusiei?</i> (Iulia Joja și Octavian Manea)	77
<i>Ucraina: Euromaidanul pe drumul Revoluției portocalii</i>	
(Armand Goșu)	97
<i>România, Republica Moldova și perspectiva dreptului public —</i>	
<i>două abordări complementare</i> (Radu Carp)	108
<i>Primăvara nisipurilor mișcătoare: note despre implicarea</i>	
<i>actorilor internaționali în războiul civil din Siria</i>	
(Raluca Moldovan)	119
<i>Posibile scenarii privind viitorul Uniunii Europene</i>	
(Georgiana Ciceo)	145

1.2. Contribuții ale studenților masteranzi	160
<i>Iranul și dilema securității nucleare în Orientul Mijlociu</i> (Vlad-Mihai Zubac)	161
<i>Eficiența Politicii Externe și de Securitate Comună a Uniunii Europene</i> (Delia Chilom)	182
2. Criza ca schimbare a valorilor și modelelor culturale, politice, economice	201
<i>Criza identității și a valorilor europene în contextul globalizării: criza de încredere și de solidaritate</i> (Nicolae Păun și Laurențiu Petrila)	203
<i>Criza europeană: clivajul dintre politică și cultură</i> (Marius Jucan)	217
<i>Mergând pe gheață cu frâna de mână trasă: Uniunea Europeană și deficitul cronic de gândire și acțiune strategică</i> (Șerban Filip Cioculescu)	241
<i>Brexit — o explicație mai amplă</i> (Daniel Dăianu)	268
<i>Spre un nou orizont al discursului de politică economică europeană (Un comentariu la o săptămână după Brexit — 30 iunie 2016)</i> (Mircea Teodor Maniu)	278
<i>Recesivitate, dezagregare, autism: partidele politice tradiționale americane în competiția pentru prezidențialele din 2016</i> (Gabriel C. Gherasim)	292
<i>De la democratizare potențială la noi forme de autoritarism. Evoluții politice în Africa Subsahariană francofonă</i> (Sergiu Mișcoiu)	316
<i>Ten Years After. Efectele aderării la Uniunea Europeană în Europa Centrală și de Est</i> (Ovidiu Vaida)	328
<i>Am învățat ceva din criza financiară din 2008?</i> (Rareș Păteanu)	345
<i>Postfață. Intrarea Americii în era Trump. Ce fel de ordine globală urmează?</i> (Sergiu Mișcoiu și Valentin Naumescu)	363
<i>Despre autori</i>	374

Criza Uniunii Europene și noua ordine globală. Șapte perspective

Valentin Naumescu

1. *Criza de legitimitate și nevoia unui discurs refondator al Uniunii Europene*

25 mai 2016, Contributors.ro

Puncte-cheie:

- După eșecul Tratatului Constituțional din 2005, respins (surprinzător, în contextul optimist de atunci) în referendumurile din Franța și Olanda, Uniunea Europeană a intrat într-o lungă și complicată spirală a crizelor, care se agravează în prezent sub presiunea noii provocări a „crizei migranților” din Orientul Mijlociu și Nordul Africii, pe care Uniunea se dovedește incapabilă să o gestioneze rezonabil;
- Principalele crize identificate și abordate până acum, cu rezultate relativ modeste, au fost: *criza economică* (după 2008), *criza politică* (dificultatea tot mai mare cu care se ajunge la consens decizional și de direcție strategică) și *criza instituțională* (nemulțumiri crescânde legate de performanțele instituțiilor europene, acestea invocând la rândul lor limitări ale competențelor și lipsa

pârghiilor eficace de intervenție), fiecare dintre acestea cu reflecții, evenimente și situații concrete, punctuale, de-a lungul ultimilor ani;

- A patra dimensiune a crizei europene se profilează însă tot mai pregnant: *criza legitimității*, dublată de nevoia puternică a unui discurs refondator al Uniunii Europene, bazat pe condițiile și provocările secolului XXI;
- Dincolo de perspectiva apropiată a Brexitului, faptul că jumătate din populația Austriei l-a votat în alegerile prezidențiale pe candidatul partidului de extremă-dreapta, chiar cu victoria la limită a unui proeuropean, adusă de voturile prin corespondență, care au creat o diferență finală de doar 31 000 voturi la nivel național (0,6%), rămâne un semnal sever al ideii că o parte importantă a cetățenilor încep să pună sub semnul întrebării valorile și însăși rațiunea de a fi a Uniunii Europene;
- Votul probabil foarte strâns pentru Brexitul din 23 iunie, chiar presupunând, optimist, că o majoritate la limită a britanicilor se va opune în cele din urmă ieșirii Regatului Unit din Uniunea Europeană sau ascensiunea Frontului Național în Franța și a Alternativei pentru Germania în alegerile regionale, respectiv respingerea Tratatului de Asociere UE-Ucraina în referendumul din Olanda, toate arată amplificarea opoziției cetățenilor la continuarea procesului de integrare europeană și, posibil, stoparea acestui proces politic;
- Tensiunea dintre principiul fondator „Ever Closer Union”¹ și principiul democrației și suveranității naționale se adâncește. Uniunea Europeană fără democrație s-ar întoarce la Imperiu (o versiune extinsă, actualizată tehnologic, a Sfântului Imperiu Romano-Germanic), iar democrațiile suverane fără Uniunea Europeană s-ar întoarce la confruntarea statelor naționale, care a caracterizat practic istoria modernă a continentului;

¹ Desmond Dinan, *Ever Closer Union: An Introduction to European Integration*, ediția a IV-a, Palgrave 2010.

- Tehnicizată în exces, Uniunea Europeană a devenit o colecție ternă de regulamente și norme, pierzând „fiorul politic” care a însuflețit etapa „părinților fondatori”² Jean Monnet–Robert Schuman–Konrad Adenauer–Alcide de Gasperi;
- Cine și cum ar putea „reinventa” astăzi Proiectul European, la peste 70 de ani distanță de cel de-al Doilea Război Mondial, (re)legitimându-l în fața unei generații care nu mai are memoria și angoasa conflictului militar de pe continent, care se simte din nou atrasă de discursurile identitare, xenofobe și (uneori) autoritariste și care pare să nu mai vadă beneficiile construcției europene comune?

*

Criza de legitimitate a Uniunii Europene mijeste în sondajele de opinie din tot mai multe țări membre. Eurobarometrele³ indică scăderea suportului popular pentru procesul de integrare europeană spre niveluri critice, care aproape că ar trebui, dintr-o perspectivă pur democratică, să determine organizarea de referendumuri de confirmare sau de recunoaștere a unei alte voințe politice a cetățenilor, de la caz la caz. Pe de altă parte, știm prea bine că intrarea într-o logică a referendumurilor naționale ar duce curând la desființarea *de facto* a Uniunii Europene, la blocarea și anularea dimensiunii supranaționale (federale sau confederale) pe care se întemeiază în esență Uniunea, politicile și instituțiile ei.

Dilema pare așadar perfectă. Tensiunea axiomatică între principiul Europei unite și solidare, căreia i s-a cedat o parte semnificativă din suveranitatea națională a fiecărui membru (aceasta este, în fond, diferența esențială între Uniunea Europeană de acum și sistemele

² Christiane Wolters, „Founding Fathers: Europeans Behind the Union”, *Deutsche Welle*, 23 martie 2007, <http://www.dw.com/en/founding-fathers-europeans-behind-the-union/a-2397555>, accesat 2016.

³ Nassos Stylianou, „Trust in EU at an all time low latest figures show”, *The Telegraph*, 22 ianuarie 2014, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/10586961/Trust-in-EU-at-an-all-time-low-latest-figures-show.html>, accesat 2016.

de alianțe între statele suverane de dinaintea războaielor mondiale), și pretenția confirmării tuturor deciziilor politice sau economice prin procese democratice la nivel național sugerează o contradicție ireconciliabilă. Având în vedere competitivitatea tot mai intensă la nivel global și interconectarea cu alte mari centre de putere (Statele Unite, China, Rusia), Europa nu mai poate fi în prezent și unită, și compusă din state naționale suverane. Proiectele privind „Uniunea fiscală și bancară” sau Uniunea Energetică sunt bune exemple în acest sens, dintre cele mai recente, care cer o opțiune clară. Oamenii vor trebui curând să aleagă, iar alegerea lor va fi de o importanță crucială pentru destinul generațiilor viitoare.

Continental european, atât de greu încercat în secolul XX de experimente naționaliste și autoritariste, nu poate renunța nici la Uniunea Europeană, nici la democrație și statele naționale suverane, fără să plătească un preț dureros. Dar clivajul între cele două paradigme se adâncește amenințător, chiar dacă liderii momentului se străduiesc să ne liniștească și să ne convingă că lucrurile funcționează în continuare. În absența unei *platforme refondatoare*, larg acceptate de cetățenii țărilor membre, este limpede că Proiectul European integrator și statele naționale suverane, chiar democratice fiind, nu se mai suportă reciproc. O dovedesc referendumurile din 2016, organizate în Olanda (aprilie), Marea Britanie (iunie) și Ungaria (octombrie). Imposibila alegere se apropie de punctul culminant.

Ce s-ar întâmpla astăzi dacă cineva ar forța alegerea unui principiu în detrimentul celuilalt? *Uniunea Europeană fără democrație s-ar întoarce la Imperiu* (o versiune extinsă, actualizată tehnologic, a Sfântului Imperiu Romano-Germanic), iar *democrațiile suverane fără Uniunea Europeană s-ar întoarce la confruntarea statelor naționale*, care a caracterizat practic istoria modernă a continentului. Cu siguranță nu ne-am simți confortabil sau în siguranță nici într-o variantă, nici în cealaltă.

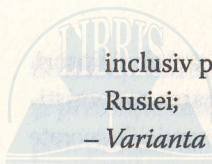
Desigur, cel mai puternic argument pentru construcția Comunităților Europene în anii '50 a fost teama. Teamă de război, de o nouă rivalitate franco-germană, de o eventuală expansiune a influenței

Uniunii Sovietice într-o Europă occidentală aflată în sărăcie și lipsuri. Italia, de exemplu, a fost la un pas să cadă sub guvernarea comuniștilor, imediat după război, pe cale democratică. CIA și serviciile secrete occidentale au acționat substanțial în alegerile din 1948⁴ pentru a se asigura că Partidul Comunist Italian rămâne în opoziție pe durata efortului de revigorare economică postbelică a țării. Planul Marshall a avut și el un anumit rol politic intern. N-a fost ușor. Resentimentele bălteau, societățile erau confuze, iar direcția politică și strategică nu părea în primii ani foarte clară. Dar teama de divizare și de război l-a unit în cele din urmă pe vest-europeni (șase state la început, apoi nouă, apoi 12 la sfârșitul Războiului Rece) iar succesele, bunăstarea și dezvoltarea economică au apărut. Ce le mai unește acum, concret, pe cele încă 28 de state membre ale Uniunii Europene, dincolo de o retorică proeuropeană superficială și tot mai neconvingătoare? Ce teamă mai ține unită construcția europeană?

Ar fi interesant de urmărit de unde ar putea veni astăzi un „discurs refondator“, în sensul unei noi platforme argumentative a Uniunii Europene. Iată câteva variante propuse pe continent, niciuna perfectă, fiecare cu specificul intereselor ei și cu limitările ei:

- *Varianta Cameron*, adică discursul pentru rămânerea în Uniunea Europeană bazat strict pe stimularea temerilor privind creșterea costurilor și pierderilor economice în cazul Brexitului, dar în același timp pe stoparea integrării politice. Va fi testată curând, la referendumul britanic din 23 iunie;
- *Varianta Merkel*, bazată pe reiterarea obligațiilor de solidaritate politică și financiară ale statelor membre în legătură cu respectarea deciziilor Uniunii Europene, exemplul cel mai recent fiind subiectul asumării cotelor de refugiați;
- *Varianta balticilor*, bazată pe teama unei agresiuni a Rusiei și pe menținerea unității europene și euroatlantice ca garanție pentru limitarea tendințelor expansioniste ale Moscovei,

4 Len Scott, R. Gerald Hughes (editori), *Intelligence, Crises and Security. Prospects and Retrospects*, Routledge, 2008, pp. 110–112.

inclusiv pe menținerea sancțiunilor internaționale la adresa Rusiei;

- *Varianta Van der Bellen* (după numele noului președinte ales al Austriei, Alexander Van der Bellen, un ecologist de 72 de ani), bazată pe un intens discurs proeuropean federalist și pe o componentă ecologistă, pe exploatarea temerii privind ascensiunea extremei-dreapta, dar și pe opoziția la TTIP, adică la acordul transatlantic SUA–UE privind crearea imensului spațiu de liber schimb comercial și investițional, care ar fi, crede liderul austriac, potrivit intereselor economice, sociale și de mediu ale Europei;
- *Varianta „Europa cu două viteze”* (respectiv clubul select și periferia), susținută în general de țările competitive din nord-vestul Uniunii Europene, întemeiată pe acceptarea funcționării unor grupuri cu parametri diferiți în interiorul Uniunii și pe menținerea sau chiar consolidarea și instituționalizarea acestor diferențieri între statele membre, viziune bazată în fond pe realitățile economice, politice, sociale, culturale și administrative de pe teren;
- *Varianta asistențială*, în care crede Europa săracă (sudică), bazată eminamente pe ideea că Uniunea Europeană este un sac cu bani care se cuvine a fi împărțit cu generozitate de la Bruxelles către economiile îndatorate, neperformante sau corupte precum Grecia, România, Bulgaria etc.;
- *Varianta corporatistă* sau, să-i spunem generic, „Volkswagen” (puteți înlocui numele cu al oricărui alt gigant european, dacă nu vă place), bazată exclusiv pe interesul comercial al marilor companii, al exporturilor pe o piață unificată (fără diferențieri și criterii politice), pe susținerea legăturilor cu Statele Unite (inclusiv TTIP), dar și pe reluarea afacerilor cu Rusia, adică pe o viziune minimalistă, economic liberală și capitalistă asupra Europei.

Toate discursurile de mai sus sunt, într-un fel sau altul, proeuropene. S-ar putea ca niciunul să nu fie însă pe placul tuturor celor

care susțin Proiectul European, părându-ne fie prea mercantile, prea disciplinate politic, obsedate geopolitic și rusofobe, exclusiviste, oportuniste, fie „hipsteriste“, anticapitaliste sau antiamericane. E semnul cel mai clar că însăși Ideea Europeană este văzută astăzi diferit, de la Londra la București, de la Berlin la Atena sau de la Viena la Vilnius.

„Discursul fondator“ din anii '50 a fost cel al Europei păcii, care a fost receptat *la fel* de toate societățile vest-europene care au aderat la proiect. Astăzi, nu mai avem o singură viziune, o perspectivă unificatoare, ci mai multe versiuni și nuanțe concurente, chiar și în tabăra proeuropenilor. Dar, oricum am lua lucrurile, în absența unei relegitimări politice a Uniunii Europene, acceptată de o majoritate rezonabilă a cetățenilor și societăților europene, este puțin probabil ca generația următoare să mai găsească suficiente argumente pentru a explica motivul pentru care cele 28 de state membre ar trebui să mai rămână împreună, să-și pună resursele la comun și să asculte de un singur centru de comandă (chiar dacă au o cotă de reprezentare la masa decizională), iar intrarea în epoca referendumurilor suveraniste să pună punct celui mai frumos și mai idealist proiect al Europei moderne.

2. America s-a schimbat. Să ne pregătim pentru schimbarea lumii

9 noiembrie 2016, Contributors.ro

Puncte-cheie:

- *Epoca Obama s-a încheiat cu repudierea totală a moștenirii sale politice, lăsându-l în urmă pe Trump*, candidatul cu profilul politic și intelectual totalmente contrar modelului de guvernare de până acum;
- *Balansarea puternică spre opțiunea Trump* vine cu toate consecințele de politică internă și externă, economice, sociale și